

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ТВОРЧИХ ЯКОСТЕЙ І УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

Постановка проблеми. Висвітлення у науково-методичній літературі окремих проблем з формування естетичних творчих якостей і умінь майбутніх учителів дають нам підстави зосередити увагу на тому, що «...тенденції розвитку сучасної мистецької освіти тяжіють до пошуків нових концептуальних підходів у сфері фахової підготовки, у тому числі вчителів інтегрованих художньо-естетичних предметів» [3, 264]. Така необхідність, за нашим висновком, зумовлена тим, що інтеграція України у світовий простір вимагає створення нової системи освіти, спрямованої на формування творчої особистості, надаючи їй можливості підготовки до життя у швидко змінних сучасних умовах. Враховуючи окреслене вище, ми можемо вважати, що процес формування творчої особистості майбутнього вчителя у сучасних умовах передбачає не стільки передачу професійних знань і умінь, скільки формування їхніх естетичних творчих якостей.

Аналіз останніх досліджень. У контексті проблеми нашого дослідження ми акцентуємо увагу на тому, що у сучасних умовах підвищеної уваги до естетичного виховання молоді засобами образотворчого мистецтва особливої актуальності набувають особистісний внутрішній розвиток, сформовані професійні якості та уміння майбутніх учителів. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що триває активний пошук шляхів удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів. Так, у 1998-2003 роках було створено ряд авторських програм з методики навчання образотворчого мистецтва (Л. Бабенко, Н. Рибас, О. Михайлюк), у яких діяльність майбутніх учителів концентрується навколо вивчення проблеми композиції, форми, об'єму, простору, кольору [5, 104]. У їх змісті значна увага, за нашим висновком, надається переважно питанням теоретичного та практичного засвоєння майбутніми учителями образотворчої грамоти, а проблема формування естетичних творчих якостей майбутніх учителів набуває вторинного значення.

Підкреслюючи думку, можемо зазначити, що останнім часом, упродовж 2000-2005 років, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з оновленням змісту, форм і методів художньо-естетичного розвитку школярів, методичні засади навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі, педагогічні умови опанування образотворчим мистецтвом та способи активізації образотворчості учнів, звідки впливає ряд проблем відносно обґрунтування змісту методичної підготовки майбутнього учителя образотворчого мистецтва [5, 104]. Означені проблеми знайшли часткове відображення у наукових працях і методичних посібниках С. Коновець.

Мета роботи – висвітлити і дослідити сучасний стан проблеми

формування естетичних творчих якостей та умінь майбутніх вчителів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи сучасний стан проблеми формування естетичних творчих якостей і умінь майбутніх учителів, вбачаємо за необхідне зупинитися на окремих теоретичних і практичних аспектах. У цьому контексті ми акцентуємо увагу на тому, що вагомого значення у межах окресленої проблеми набуває процес формування засобами мистецтва світовідношення майбутніх учителів, який ґрунтується на принципах інтеграції філософського, культурологічного, етичного, естетичного, мистецтвознавчого, психолого-педагогічного знання, взаємодії мистецтв, активного самовираження та виявлення творчих можливостей у різних видах мистецтва. Відтак, науковцями (В. Штиршов, О. Шевнюк, В. Шинкарук, Т. Шуртакова та ін.) розроблено ряд основних технологій формування світовідношення майбутніх учителів, зокрема, технологію занурення у світ мистецтва, яка базується на прийомах ідентифікації, перевтілення, вимагає співчуття, співпереживання тощо [2, 4]. Особливість розробленої технології полягає у специфіці використання художніх засобів для становлення творчої особистості майбутнього учителя, формування провідних морально-естетичних характеристик, світу переживань, емоцій, духовного ставлення особистості майбутнього вчителя до себе, світу природи, світу людей, світу життєвих цінностей.

На підставі аналізу навчальних програм з циклу дисциплін образотворчого мистецтва у ВНЗ, на базі яких проводився експеримент, можемо констатувати, що фундаментальною для художньої творчості майбутніх учителів є дисципліна «Основи композиції». Програми з цієї дисципліни містять у собі цілу низку завдань творчого характеру, що сприяє формуванню естетичних творчих якостей та умінь майбутніх учителів.

Доповнюючи окреслене вище ми акцентуємо увагу на специфіці підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Короленка, яка полягає у вивченні ними низки дисциплін методичного характеру. Серед завдань, розв'язання яких передбачається у процесі вивчення зазначених дисциплін, ми можемо виокремити з'ясування різновидів дитячої образотворчої діяльності, її особливостей та психологічних основ, її функції у розвитку та вихованні дитини. Виходячи з цього, у майбутніх учителів передбачається вироблення стійкого інтересу до дитячої образотворчої діяльності, формування ціннісної особистісної позиції щодо естетичної якості її результатів [5, 105].

Отже, ми можемо зробити висновок, що у процесі підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва особливої актуальності набувають вивчення вікових і психологічних особливостей образотворчої діяльності учнів, вивчення історичного досвіду художньої освіти, дидактичних основ навчання образотворчого мистецтва тощо, але, за цих умов, залишається за межами контролю процес формування естетичних творчих якостей майбутніх учителів.

У цьому контексті ми акцентуємо увагу на тому, що, оскільки

національна доктрина розвитку освіти України проголосила підготовку педагогічних працівників на їхнє професійне удосконалення важливою умовою модернізації освіти, а сучасна школа потребує учителя, який не лише озброює учнів певними знаннями, навичками та вміннями, але й допомагає сформуватися особистості дитини [6], перед педагогічною наукою, на думку З. Курлянд, постає проблема формування вчителя-гуманіста [11, 23]. У свою чергу О. Назарова підсилює цю думку, акцентуючи увагу на тому, що важливим напрямом навчально-виховного процесу є підготовка учителя з демократичним світоглядом та гуманістичною орієнтацією, спрямованого не предметний рівень, а на особистісний розвиток дитини [8, 152]. Водночас, проблеми гуманізації освіти висвітлювали у своїх працях Г. Балл, Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, П. Пшибиш, В. Рибалка, О. Рудницька, С. Смирнов, К. Хиц та ін. Відтак, за нашим висновком, головною ознакою оновлення будь-якої педагогічної системи є вміння виховати творчу особистість, що невідривно пов'язане з естетизацією професійної підготовки майбутніх учителів.

Серед основних функцій естетизації професійної підготовки майбутніх учителів, визначених О. Отич, ми можемо виокремити формування позитивної емоційної почуттєвості, сприяння розкриттю і реалізації їхнього творчого потенціалу, радість від добре зробленої роботи [7, 18].

У контексті окресленого вище, ми акцентуємо увагу на тому, що одним із нових шляхів естетизації навчально-виховного процесу є доповнення змісту кожної дисципліни естетичним компонентом. За цих умов почали виникати навчальні заклади нового типу – навчально-виховні об'єднання естетичного виховання, зокрема навчально-виховне об'єднання естетичного виховання села Іванківці Хмельницького району Хмельницької області. Мета цього навчального закладу полягає у всебічному розвитку кожного учня як особистості шляхом розкриття його потенційних можливостей і талантів завдяки отриманню поглиблених знань з предметів художньо-естетичного циклу [8, 153]. Отже, створення подібних шкіл ставить нові вимоги до змісту підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Враховуючи те, що професійна підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва зорієнтована на їхню художню творчість, слід зазначити, що у педагогічній теорії та практиці за сучасних умов художня творчість окремої особистості розглядається як сукупність її індивідуальних якостей і як діяльність певного характеру.

Індивідуальність кожної особистості, за переконанням Л. Собчик, є інтегративною якістю особистості, що зумовлено її психічними особливостями, здібностями й задатками і проявляється у власному стилі особистості [10].

Доповнюючи окреслене вище, ми акцентуємо увагу на тому, що вагомий внесок у розробку сучасних методологічних засад з проблеми формування творчої індивідуальності зробили А. Горнфельд, І. Лапшин, Д. Овсяннико-Куликовський та Т. Райнов, що викладено у їхніх наукових працях. Вони переконані у тому, що одним із зовнішніх проявів творчої

індивідуальності особистості є оригінальність її мислення [7, 31], яка проявляється у вмінні розглянути предмет чи будь-яке інше явище докільця у новому, незвичному ракурсі. Загальний зміст індивідуальності визначає внутрішній світ особистості майбутнього учителя.

У контексті останнього, на основі аналізу літератури з означеної проблеми, можемо виокремити основні особистісні якості, які у нашому дослідженні ми відносимо до естетичних творчих якостей майбутніх учителів, зокрема, тактовність та емпатію, тобто уміння ставити себе на місце іншого, пізнавати його емоційний стан через власні співпереживання, що сприяє формуванню та розвитку професійної усталеності майбутнього учителя, забезпечуючи оптимальну активність його особистості, регуляцію психічної напруженості та самоволодіння [11, 37-41]. Водночас, у процесі формування творчої особистості майбутнього учителя А. Горнфельдом, І. Лапшиним, Д. Овсянниково-Куликовським, Т. Райновим, С. Смирновим, С. Гончаренком, В. Потаповою, З. Курлянд, О. Галіцаном та ін. відзначається важливість і функціональна роль таких якостей, як самостійність, упевненість у собі (задоволеність діяльністю, наявність мотивації на досягнення успіху), прагнення до творчої самореалізації, самовдосконалення, внутрішня воля, здатність до регуляції своїм емоційним станом, допитливість (зацікавленість у мистецьких проблемах), гнучкість думки (реалізація функцій художнього мислення через здатність переключатися з однієї ідеї на іншу), швидкість думки (кількість художніх ідей та миттєве включення усіх компонентів художнього мислення, що виникають за певний час), оригінальність (здатність до синтезу логічних та чуттєвих елементів художнього мислення), художня уява, фантазія, інтуїція (як компонент процесу відображення), потреба у самовираженні тощо [5, 7, 11].

Доповнюючи окреслене вище, слід зазначити, що особливої актуальності на сучасному етапі процесу формування естетичних творчих якостей та умінь майбутніх учителів набуває спроможність до уявлення про небажані негативні та бажані позитивні якості для майбутнього учителя, а також здатність до самооцінки власних особистісних якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Відтак, ми погоджуємося з думкою про те, що «...гармонізуючий вплив мистецтва на розвиток особистості виявляється не у забезпеченні однакового рівня сформованості означених якостей, а у визначенні міри їх співвідношення у її структурі. Ця урівноваженість спричинює внутрішній, психологічний комфорт особистості, спонукає її до продуктивної творчої діяльності в обраній професійній сфері і орієнтує її на досягнення результатів, що відповідають естетичному ідеалу і загальнолюдським гуманістичним цінностям – Істині, Добру й Красі» [7, 11].

Продовжуючи думку, ми акцентуємо увагу на тому, що характерною особливістю формування естетичних творчих якостей і умінь майбутніх учителів на сучасному етапі є актуалізація інтуїтивно-почуттєвого відображення, як важливого компонента художньої творчості. Інтуїтивно-почуттєве відображення надає можливості майбутнім учителям успішно вирішувати творчі проблеми нестандартними засобами. У цьому контексті

В. Потапова зазначає, що в інтуїтивно-почуттєвому відображенні спостерігається сплав реального (умов, ситуації, наявності знань, умінь, навичок тощо), яке може бути цілком усвідомленим, та ідеального (уявлення, фантазія щодо прийомів і засобів досягнення мети тощо), яке може бути неусвідомленим. В. Потапова переконана у тому, що логічне мислення не дає повної підтримки особистості у складних або нестандартних ситуаціях, а фантазія, віра, емоційний стан, заповнюючи проміжки у мисленневому процесі, поєднують компоненти міркування (іноді дуже віддалені), викликають образ дії, спрямованої на розв'язання ситуації, вихід із неї [9, 15].

Отже, це доводить правильність нашого висновку про те, що художньо-творча діяльність майбутніх учителів неможлива без емоційно-почуттєвого супроводу, тому що інтуїція і почуття, на відміну від логічного мислення, спрацьовують миттєво, сприяючи тим самим, несподіваному знаходженню оригінальних, нестандартних ідей, образів тощо.

Водночас, слід зазначити, що проблема формування естетичних творчих якостей та умінь майбутніх учителів на сучасному етапі торкається арт-терапевтичного процесу – художньої творчості засобами образотворчого мистецтва з метою корекції, самопізнання та самовираження. За допомогою образотворчого мистецтва можна на символічному рівні експериментувати з різними почуттями, досліджувати, відтворювати їх художньо-технічними засобами, адже символічна мова образотворення у малюнку дозволяє передати більш зрозуміло зміст внутрішнього світу особистості майбутнього учителя, ніж вербальне вираження [1, 13-15].

Таким чином, ми можемо зробити висновок, майбутні учителі завдяки арт-терапевтичному процесу набувають цінного досвіду позитивних змін в особистісному розвитку, що стає шляхом до самовизначення, самореалізації, самоактуалізації особистості.

У контексті останнього, ми акцентуємо увагу на тому, що застосування образотворчого мистецтва з метою арт-терапевтичної дії вагомої актуальності й результативності набуває у процесі роботи з майбутніми учителями спеціальності «Психологія та образотворче мистецтво», свідченням чого є аналіз результатів експериментальної роботи.

Висновки. Узагальнюючи викладене вище, ми дійшли висновку, що залучення майбутніх учителів до образотворчої діяльності формує їхні естетичні творчі якості, психологічні кліше поведінки, виробляє оригінальність думки, зумовлює нестандартність прийнятих рішень, розвиває творчі уміння, тим самим допомагає їм у стресах і життєвих перенавантаженнях. Отже, образотворче мистецтво є засобом подолання психологічних проблем, регулювання емоційного стану й оновлення внутрішнього світу особистостей майбутніх учителів, набуття ними психічної рівноваги й стійкості.

Подальші дослідження планується спрямувати на більш детальне вивчення педагогічних умов формування естетичних творчих якостей та умінь майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арт-терапія засобами кольору: Методичні рекомендації до вивчення курсу «арт-терапія» для студентів ВНЗ спеціальності 7.040100 «Психологія» / За ред. І.Г. Черкесової. – Миколаїв: ІЛІОН, 2005. – 68 с.
- Івушкіна О.В. Формування світовідношення учнівської молоді засобами мистецтва: Метод. рекомендації для студентів очної та заочної форм навчання. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 50 с.
- Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Зб. наук. праць. – С. – К.: Сум.ДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005. – 320 с.
- Мистецька освіта та мистецтво освіти в контексті формування сталого суспільства: Всеукр. науково-практ. конф. / За ред. В.Г.Чернець. – К.: ДАКККіМ, 2005.
- Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Сер. 14. Теорія і методика мистецької освіти / За ред. В. Андрущенко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004.
- Національна доктрина розвитку освіти // Матеріали ІІ Всеукраїнського з'їзду працівників освіти. – К., 2002. – 232 с.
- Отич О.М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання: Навч.-метод. посібник. – Полтава: Інтер Графіка, 2005. – 198 с.
- Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки вчителя-вихователя-викладача: Матеріали Всеукр. науково-практ. конф. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 200 с.
- Потапова В.Д. Функціональна система психологічних механізмів інтуїтивно-почуттєвого відображення. – Донецьк: Юго-Восток, 2005. – 334 с.
- Собчик Л.Н. Введение в психологию индивидуальности. – М.: ИПП-ИСП, 2000. – С. 21.
- Становлення позитивної Я-коцепції майбутнього вчителя. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2005. – 143 с.